

Monitor ISH (2008), X/2, 45-58
Izvirni znanstveni članek
prejeto: 30. 9. 2008, sprejeto: 2. 10. 2008

BERNARDA ŽUPANEK¹

Podobi starodavne in slavne predhodnice: dediščina Emone in Ljubljana

Izveček: V prispevku definiram oblikovanje preteklosti kot proces, ki vedno teče v sedanjosti. Zato ima vsaka dediščina, tudi dediščina rimskega mesta Emona, ki jo obravnavam kot primer, aktivno vlogo pri legitimiranju družbenih, kulturnih in političnih potreb obdobja, v katerem je oblikovana. V prispevku se osredotočam na politike preteklosti z raziskovanjem podob Emone v dveh časovnih prerezih, v 17. in 18. stoletju in drugi polovici 20. stoletja. Ugotavljam, da je bila v obeh obdobjih motivacija za oblikovanje dediščine Emone podobna: priskrbeti Ljubljani historično in kulturno identiteto iz antike.

Ključne besede: dediščina, Emona, antika, Ljubljana, identiteta

UDK: 904(497.4 LJUBLJANA)"652"

Images of the Ancient and Glorious Predecessor: Ljubljana and the Heritage of Emona

Abstract: The interpretation of the past may be defined as a process which always takes place in the present. Thus every interpretation of any heritage, including that of the Roman town Emona (present-day Ljubljana), seeks to legitimise the social, cultural and political requirements of its own formative period. A case study of Emona's heritage - its images - from two historical periods, the 17th-18th and the late 20th centuries, reveals that the construction of Emona's heritage was in both cases motivated by the same aim: to establish for Ljubljana a historical and cultural continuity with classical antiquity.

Key words: heritage, Emona, antiquity, Ljubljana, identity

¹Mag. Bernarda Županek je kustosinja za antiko v Mestnem muzeju Ljubljana.
E-naslov: bernarda.zupanek@mestnimuzej.si.

BERNARDA ŽUPANEK

Znotraj središča Ljubljane prezentirani spomeniki rimskega mesta Emone imajo relativno kratko zgodovino. Intenzivno arheološko odkrivanje Emone sega v čas zadnjih 100 let, obdobje najaktivnejšega raziskovanja in bogatih arheoloških odkritij pa so 60. in 70. leta 20. stoletja.

Vendar dediščina Emone ni stara le dobrih sto let. Dediščina Emone – kot katerakoli druga dediščina – ni zgolj zbirka izkopenin, vrsta artefaktov, ostanek arhitekture. Dediščina je predvsem nekaj, kar “se dela”, kar nastaja z iskanjem, spominjanjem, pogovori in prepiri o nekem znanju, spoznanju in spominih, v izražanju identitete ter družbenih in kulturnih praks in pomenov.² David Harvey³ definira dediščino kot glagol, ki je povezan z dejanjem in delovanjem ljudi. Fizični objekti, prostori in pokrajina so lahko pomemben del te dediščine, vendar sami po sebi niso dediščina. Laurajane Smith jih imenuje kulturna orodja: uporabljeni so, da bi dali otipljivost vrednostim nekih skupnosti in da zagovarjajo in potrjujejo te vrednosti.⁴

V tej perspektivi je emonska dediščina konstrukcija preteklosti, oblikovana v vsakokratni sedanjosti, in največkrat – čeprav ne nujno – vpeta v fizične manifestacije, reprezentacije, podobe. Kot taka se je dediščina Emone prvič oblikovala vsaj že v 17. stoletju, z angažmajem Schönlebn in sodobnikov, zbranih v *Academii Operosorum* in potem še nekajkrat; morda najbolj prepoznavno v drugi polovici 20. stoletja. Nam njene podobe odgovorijo na vprašanje, zakaj je bila oblikovana tako – in ne drugače –, kakšna so bila pričakovanja, vezana na to podobo, čigavim interesom je služila?

OBLIKOVANJE EMONSKE DEDIŠČINE

Čeprav smo dediščino tradicionalno razumeli kot materialno, se meje polja razumevanja dediščine v zadnjih letih širijo in razpirajo. Vedno intenzivneje se poudarja t. i. nesnovna dediščina, tako v Unescovem smislu⁵ kot v smislu študij, ki razumevanje dediščine premikajo v polje izkušnje, doživljanja, čustev.⁶

² Smith, 2006, 83.

³ Harvey, 2001, 327.

⁴ Smith, 2006, 44.

⁵ Prim. Unescovo Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine z dne 17. oktobra 2003: Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00006>, 26. 11. 2007.

⁶ Npr. Jameson Jr., Ehrenhard in Finn, 2003.

Dediščina torej ni nekaj, kar je dano, temveč nekaj, kar je ustvarjeno in je del širšega procesa oblikovanja in spodbijanja identitet na ravni posameznika, skupine ali družbe.⁷ Spoznanje, da dediščina ni fenomen moderne, temveč jo je treba raziskovati v daljši historični perspektivi, se kaže kot eno ključnih za raziskovanje tega polja.⁸ Iz teh nastavkov rastejo razlage dediščine kot entitete v stalnem nastajanju, preoblikovanju, redefiniranju.

Čeprav dediščina črpa iz preteklosti, pa vedno nastaja v sedanjosti; ljudje jo ustvarjajo glede na njihove sedanje skrbi in izkušnje. Ne samo, da preteklost oblikuje sedanost – preteklost je vedno rekonstruirana v sedanjosti. Nobena preteklost ni neodvisna od sedanjosti, v kateri je oblikovana, ampak rabi ciljem v sedanjosti. Interpretacije preteklosti imajo aktivno, politično vlogo v legitimiranju sedanjega konteksta: preteklost vladajočih skupin in skupin, ki stremijo k povečanju svoje moči ali ozemlja, je oblikovana tako, da se navidez logično nadaljuje v sedanje družbene prakse in vrednote ter upravičuje sedanje zahteve in akcije.⁹ Dediščina ima politični predznak in je odprto polje za ideološke manipulacije. To je najočitneje in najbolj raziskano v polju nacionalne dediščine in nacionalne ideologije,¹⁰ pogosto spregledane pa so tovrstne prakse v predmodernih kontekstih.¹¹

Izhodišče tega prispevka je torej spoznanje, da je preteklost pravzaprav fenomen različnih sedanjosti: ostanki preteklosti so lahko interpretirani na številne različne načine. Vsako poročilo o preteklosti, vsaka podoba Emone zrcali obstoječa pravila in pričakovanja sedanjosti, v kateri je bila konstruirana. Zakaj so nekatere podobe preteklosti dobile veljavo v neki sedanjosti? Čigav interes je, da se preteklosti spominjamo na ta način in ne na drugega?

PRVA PODOBA: EMONA, JAZON IN ZMAJ

Če razumemo emonsko dediščino kot vsakokratno konstrukcijo preteklosti in jo opazujemo v dolgi perspektivi, njeni začetki segajo že vsaj v 17. stoletje. Prva podoba Emone, oblikovana v poznem 17. stoletju in začetku 18. stoletja, je nastala v navezavi na poznorimske zapise mita o Argonavtih.¹² Na Sozomenovo in

⁷ Ashworth, 1994, 14 s. s.

⁸ Harvey, 2001, 320.

⁹ Gero, Root, 1990, 19.

¹⁰ Npr. McCann, 1990, Labadi, 2007.

¹¹ Harvey, 2001, 327–333.

¹² Sozomenov zapis je iz 5., Zosimov s konca 5./začetka 6. stoletja; oba sta zapisala starejši, nedatirano izročilo; glej Šašel Kos, 2006.

BERNARDA ŽUPANEK

SLIKA 1: GRADNJA EMONE V SLAVI VOJVODINE KRANJSKE. PRESLIKAVA PO J. W. VALVASOR, *DIE EHRE DESS HERZOGTHUMS CRAIN*, LAYBACH, NÜRNBERG, XIII, 9. ARHIV MESTNEGA MUZEJA LJUBLJANA.

Zosimovo omembo, da je Emono ustanovil Jazon, ko se je z Argonavti in zlatim runom vračal s Kolhide proti domu,¹³ se je prvi naslonil Janez Ludvik Schönleben v svojem delu *Aemona vindicata, sive Labaco Metropoli Carnioliae vetus Aemonae nomen jure assertum*, ki je izšlo leta 1674, ter z ustreznimi odlomki v svoji zgodovini Kranjske.¹⁴ Poleg tega je Schönleben za svoja besedila črpal tudi iz rimskih epigrafskih in verjetno tudi novčnih najdb na tem prostoru.¹⁵ Na teh Schönlebnovih izhodiščih so temeljila prizadevanja številnih izobražencev tega

¹³ Šašel Kos, 2006.

¹⁴ Janez Ludvik Schönleben, *Carniola antiqua et nova: antiqua Japydica, Hyperborea, Celtica, Pannonica, Norica, Istrica, Carnica, Romana, Vandalica, Gotthica, Langobardica, Slavica, Avarica, Francica. Nova Germanica, Slavica, Francica, Bavarica, Austriaca: sive inclyti Ducatus Carnioliae annales sacro-prophani. Ab orbe condito ad nostram usque aetatem per annorum seriem Chronographicè digesti in duos tomos ...*, Labaci: sumpt. & typis Joann. Baptistae Mayr ..., 1681.

¹⁵ Kokole, 2006, 225.

časa, da bi povezavo med zgodbo o Argonavtih ter Ljubljano trdno zasidrili v zavest svojih sodobnikov.¹⁶ Izmed njih naj omenimo Janeza Vajkarda Valvazorja, ki je povzel Schönlebnova izvajanja o ustanovitvi Emone in na eni svojih grafik v *Slavi vojvodine Kranjske* upodobil, kako so Argonavti gradili Emono (slika 1).¹⁷

Zelo intenzivno si je prizadeval vzpostaviti tesno povezavo med Jazonovo Emono in sodobno Ljubljano Janez Gregor Dolničar (1655–1719), član ljubljanske Akademije delavnih in Schönlebnov nečak. Njegov trud za širitev in afirmacijo ustanovitvenega mita Ljubljane poleg številnih tekstov zrcalijo tudi prizadevanja, da bi v ljubljanski mestni hiši postavili stropno sliko Jazona in Argonavtov in tako z grafično reprezentacijo obeležili argonavtske korenine Ljubljane.¹⁸

Stanko Kokole domneva,¹⁹ da se je široko zanimanje za Emono kot argonavtsko stvaritev v tistem času izrazilo tudi v novem, Robbovem vodnjaku pred mestno hišo, kjer naj bi bil eden od bradatih moških likov sprva zasnovan kot Neptun, preostali figuri pa kot rečni božanstvi Savus (Sava) in Navport (Ljubljanica); torej reki, ki sta ponesli ladjo Argo do Vrhnike, od koder je šla v Neptunovo domeno, morje. Prej naj bi ob mestnem vodnjaku stala soha Neptuna z napisom: “(Neptunu), krotilcu morij, ker je po ustanovitvi Emone sprejel Jazona. Postavili so po občinskem sklepu ljubljanski stavbni odborniki.”²⁰

Skratka, čas poznega 17. in 1. polovice 18. stoletja je bilo obdobje intenzivnega ustvarjanja identitete Ljubljane kot v osnovi antične: je čas ustvarjanja podobe Emone kot mitične, z argonavtsko sago povezane predhodnice Ljubljane. Zgodba o argonavtski ustanovitvi Emone ima še eno različico: po tej Jazon pred gradnjo Emone premaga zmaja, pošast, ki je prebivala v močvirju. Kdaj nastane ta različica? Zakaj?

Zmajске legende so del imaginarija vseh slovanskih narodov; kot piše Gorazd Makarovič²¹ predstave o zmaju pri Slovanih z gotovostjo kažejo le naslonitev na krščanske predstave, predvsem na legendo o sv. Juriju. Priljubljenost patrocinijev sv.

¹⁶ Kokole, 2006, 220 s. s.

¹⁷ Risarska predloga za to grafiko je delo Janeza Kocha, vrezal jo je Andrej Trost. Barbara Murovec ugotavlja, da je to edina natisnjena zgodnjenovoveška grafična upodobitev, ki se neposredno navezuje na zgodbo o Jazonovi ustanovitvi Emone; glej Murovec, 2006.

¹⁸ Kokole, 2006, 225–229, 233.

¹⁹ Kokole, 2006, 235.

²⁰ Kokole, 2006, 236.

²¹ Makarovič, 2001, 30.

BERNARDA ŽUPANEK

Jurija²² in sv. Marjete²³ kot tudi številne freskantske upodobitve Jurijevega ubijanja zmaja na srednjeveških cerkvah²⁴ po vsej Sloveniji zrcalijo, kako trdno je bil mit usidran med prebivalstvom. Po drugi strani pa so tovrstne, z avtoriteto cerkve podprte upodobitve še učvrščevale zmajsko legendo v imaginariju ljudstva. Videti je, da je bila legenda sv. Jurija za Ljubljano še posebej pomembna: sv. Jurij je patron Ljubljane in gotska kapela na Ljubljanskem gradu, eden najstarejših ohranjenih delov gradu, je posvečena njemu. Na pečatniku mestnega sodnika Ljubljane iz sredine 15. stoletja je zmaju podobna žival že upodobljena nad grbom mesta.²⁵ Od Valvasorjeve *Ehre deß Herzogthums Crain* (1689) je zmaj vedno del ljubljanskega grba.²⁶

Ime Jurij in imena podobnih likov iz legend drugih slovenskih narodov (Jarylo, Ivan) so etimološko povezana z močvirjem in vodo.²⁷ Na ta način je ljubljanski patron povezan z Ljubljanskim barjem, to obsežno, zaradi pogostih, do Ljubljane segajočih poplav grozečo, skrivnostno in nepredvidljivo ter šele v 19. stoletju ukročeno pokrajino. Domnevam, da je ljubljanska zmajška zgodba star mit o zmaju v močvirju, ki se kasneje poveže z legendo o sv. Juriju; Schönlebnova predstavitev poznoantičnega zapisa o Argonavtih in Emoni je mnogo mlajša.

Kdo in kdaj združi obe zgodbi? Ali je skupina intelektualcev, ki je oblikovala nov, na antične korenine Ljubljane naslonjen mit, poskrbela tudi, da se je novi mit združil s starim, med ljudstvom trdno zasidranim vedenjem o koreninah Ljubljane? Kot smo že rekli, eden iz te skupine, Janez Vajkard Valvasor, ni samo zvesto zapisal zgodbe o Jazonovi ustanovitvi Emone po ukrotitvi zmaja, ampak je tudi postavil zmaja v grb Ljubljane (in ne nad grb, kot je bilo običajno v starejših upodobitvah), kjer je ostal do danes. Zanj je zapisal, da pomeni zmaja, ki ga je porazil Jazon, ustanovitelj mesta.²⁸

Tesna povezava med novooblikovanim mitom in staro ljudsko zgodbo je dala prvemu logiko in legitimnost v očeh široke javnosti. Argonavtski mit je postal

²² Tu je treba posebej omeniti kapelo sv. Jurija na Sv. Gorah nad Bistrico ob Sotli z reliefom osebe, po Šmitkovi interpretaciji (2004, 122) Oriona z napisom, ki naj bi se morda glasil "sveti Jurij".

²³ Po Valvasorjevem popisu je bilo v letu 1689 na Kranjskem 56 cerkev posvečenih sv. Juriju in 39 sv. Marjeti, v katere legendi prav tako nastopa zmaj.

²⁴ Najstarejše ohranjene so iz 14. stoletja; Makarovič, 2001, 31.

²⁵ Otorepec, 1988, 90.

²⁶ Otorepec, Jurečič, 1995, 28 s. s.

²⁷ Šmitek, 2004, 116.

²⁸ Otorepec, 1988, 93.

znan in razširjen zaradi svoje povezave z zmajsko zgodbo, velja pa tudi obratno. Ali so ljudje, ki so vložili toliko truda v pisanje tekstov, postavljanje spomenikov, načrtovanje poslopij in upodobitev, ki bi Ljubljano proslavili kot od Jazona ustanovljeno mesto, poskrbeli, da se je nova zgodba naslonila na veliko starejšo in široko razširjeno zmajsko legendo?

DRUGA PODOBA: EMONA, NOSILKA CIVILIZACIJE

Po intenzivnosti vzpostavljanja podobe antične predhodnice Ljubljane se lahko s tem prvim obdobjem meri obdobje druge polovice 20. stoletja. 60., 70. in 80. leta 20. stoletja so čas velike gradbene preнове Ljubljane in zato tudi obsežnih izkopavanj Emone. Izkopavanjem so praviloma sledili prav tako obsežni prezentacijski načrti, ki se niso vedno realizirali: nerealiziran je ostal Mušičev prezentacijski kompleks Mirja²⁹ in velikopotezni načrt za ureditev arheološkega parka Jakopičev vrt v kompleksu z muzejem v Frtici.³⁰ Vendar pa so se uresničili številni drugi nič manj ambiciozni načrti: urejena sta bila dva arheološka parka (Jakopičev vrt/Emonska hiša in Zgodnjekrščansko središče), prezentirani temelji bazilike v Jakopičevi galeriji, del zahodnega obzidja pri Cankarjevem domu, del severnega obzidja ob izhodu iz pasaže Maximarketa, v ulici Josipine Turnograjske, pa severna emonska vrata, kjer danes domujeta Bukvarna ter kip Emonca itd. V to obdobje sodi tudi vrsta poskusov vklopiti reference na Emono v urbano podobo Ljubljane; izvedel jih je predvsem arhitekt Edo Ravnikar (rimski forum v sklopu t. i. Ferantovih blokov, naznačba emonske rotunde ob Slovenski cesti).

Arheološke raziskave Emone v tem obdobju so imele številne in kontinuirane odmeve v časopisih. V tem obdobju je bilo odprto delovno mesto arheologa kustosa za antiko, čigar delokrog je bil povsem vezan na arheološke raziskave rimskega mesta ter seveda na razstave in prispevke, ki so obravnavali in popularizirali Emono. Čas Emone je bil predstavljen kot čas prve civilizacije, samo mesto pa kot napredna, malone moderna urbana struktura s komunalno ureditvijo in "centralnim" ogrevanjem. Ime Emona se je uporabljalo v najrazličnejših pomenih, kot blagovna znamka v trgovini, gostinstvu, turizmu, športu, izobraževanju (trgovsko podjetje Emona, nogavice Emona (slika 2), karatejski klub Emona, folklorna skupina Emona (slika 3), gostinski objekt Emonska klet idr.).

²⁹ Mušič, 1949.

³⁰ Načrte hrani Arhiv Mestnega muzeja Ljubljana.

BERNARDA ŽUPANEK

SLIKA 2: OVITEK HLAČNIH NOGAVIC EMONA (1983).³¹ ARHIV MESTNEGA MUZEJA LJUBLJANA.

Zakaj je bila oblikovana taka podoba Emone? Odgovor najdemo med ponavljajočimi se vrsticami poročil dnevnega časopisja in strokovnih člankov, kjer: “sodijo naša izkopavanja med najpomembnejše tovrstne najdbe v Jugoslaviji in srednji Evropi”,³² “presenetljivo sodobno ogrevanje stanovanj s toplim zrakom, ki ga svojim davnim predhodnikom lahko marsikdo zavida še danes”,³³ “malo je mest, ki se lahko ponašajo z 2000-letno tradicijo, Ljubljana se lahko”, “gre za neprecenljive kulturne vrednote”,³⁴ “zgovorno dokazilo o izredno visoko razviti stanovanjski kulturi tedanjega časa”³⁵ itd. Emona je bila torej predstavljena kot pradavna, a kljub ugledni starosti dostojna, omikana predhodnica v tem obdobju v veliki meri na novo zgrajene, moderne Ljubljane – predhodnica, na katero se

³¹ Na ovitku upodobljeni nanožnici nista povezani z Emono: odkriti sta bili pri arheoloških raziskavah najdišča Molnik in sodita v 4. stol. pr. n. št.

³² Plesničar-Gec, Bregant, 1961, 12.

³³ Centrala izpred 1800 let, *Ljubljanski dnevnik*, leto XIII, št. 150, 3. 6. 1963, 2.

³⁴ Kladnik, 1973, 6.

³⁵ Zalar, 1973, 8.

SLIKA 3: PLAKAT, KI VABI NA NASTOP FOLKLORNE SKUPINE EMONA (1987). FOTO: DAMJANA ŠALEHAR, FOTOTEKA MESTNEGA MUZEJA LJUBLJANA.

Ljubljana lahko s ponosom sklicuje. Jasno pa v zapisih tega časa odzvanja tudi ideja historičnega spomenika, ki je vreden sam po sebi: “Ljubljana se tako zavestno vključuje v idejo ohranjanja starih vrednot, ki plemenitijo rast našega glavnega mesta in bogatijo njegovo zunanjo podobo.”³⁶

Čigav interes je bil, da se je oblikovala taka podoba Emone in ne drugačna? V času obsežnih in intenzivnih arheoloških izkopavanj Emone v obdobju 1950–1990 je imel arheolog zakonsko dosti manjše pristojnosti, spomeniškovarstvena zakonodaja je bila še v povojih, izkopavanja Emone v tem času pa so dostikrat pomenila hitro kopanje in reševanje pomembnejših ali vrednejših artefaktov pred bagri gradbincev. Oblikovanje podobe Emone kot omikane davne predhodnice in neprecenljive kulturne vrednote je neposredno vezano na prizadevanja skupine ljudi narediti Emono in emonsko preteklost pomembno, zato da bi vzpostavili in ohranjali razmere, v katerih bi jo lahko raziskovali in nekatere njene materialne dele ohranjali in prezentirali.

³⁶ Plesničar-Gec, 1986, 66 s. s.

ZAKAJ EMONSKA PRETEKLOST?

Zakaj je bila emonska preteklost za Ljubljano pomembna? Katerim željam, ambicijam, strategijam je rabila?

Motivacija za oblikovanje prve podobe Emone je najjasneje izražena v pismu Janeza Ludvika Schönlebna z dne 15. julija 1673, poslanem ljubljanskemu županu, mestnemu sodniku in svetu dvanajsterih (najvišji voljeni magistrati Ljubljane), v katerem je napisal, da se je lotil naporne naloge pisanja svoje knjige za čast domovine, da se glede na mitično ustanovitev Ljubljana lahko pohvali, da je daleč najstarejše mesto v dednih habsburških deželah, ter med drugim izrazil upanje, da bo sijajna dediščina prejšnjih generacij predana v še sijajnejši obliki naslednikom.³⁷ Ideja, ki je podlaga za zgodbo o Jazonovi ustanovitvi Emone, je torej večplastna: je ideja Emone kot antične, starodavne, slavne prednice sodobnega mesta, je ideja o civiliziranju prej nevedne in neomikane dežele in ljudstva, je ideja o kontinuirani, nikoli prekinjeni povezavi med Emono in Ljubljano ter tudi ideja o upravičenem, utemeljenem ponosu Ljubljančanov na svojo ugledno provenienco.

V drugi polovici 20. stoletja sloni podoba Emone kot nosilke civilizacije na podobnih ambicijah: priskrbeti Ljubljani ugledno, "civilizirano" predhodnico ter omogočiti raziskave in prezentacije emonskih ostalin. Ideja, ki je oblikovala tedanjo podobo Emone, je predstava o Emoni kot nosilki civilizacijskih dobrin, kar pomeni edinstvenost Ljubljane kot naslednice izjemnega antičnega mesta.

Ostaja še vprašanje: zakaj ravno emonska dediščina? Menim, da zato, ker je emonska dediščina predvsem antična dediščina. Tisto, kar jo dela posebej pomembno, je njena povezava s svetom starih Grkov in Rimljanov. Grki in Rimljani so imeli vedno edinstven položaj znotraj imaginarija zahodne kulture, ki je povezan s samo idejo o historičnem razvoju ter temami, o katerih govorimo še danes – demokracija, kolonializem ali narodnost.³⁸ Grčija in Rim sta tradicionalna začetna točka ne samo vrste tradicionalnih zgodovinskih študij, ampak celo tistih, ki so definirane kot netradicionalne oziroma postmoderne.³⁹

Antiko so Evropejci in zahodnjaki na sploh uporabljali, da bi oblikovali svojo identiteto. Tu je v središču saidski diskurz drugega, drugosti: antika je rabila za temeljno vzpostavljane razlik med "nami" in "drugimi", vsaj od 5. stoletja naprej, in zavedanje skupne antične preteklosti je bilo pomemben element v oblikovanju

³⁷ Glej Kokole, 2006, 218–219.

³⁸ Terrenato, 2005, 60.

³⁹ Npr. Said, 1995.

tistega, čemur danes rečemo “Evropa” in “zahod”.⁴⁰ S pripovedmi o preteklosti in prednikih je antika – vsaj od renesanse naprej – priskrbela mit o izvoru mnogim ljudstvom v Evropi: širjenje rimskega imperija je npr. v kolonialnem obdobju zahoda postalo osnova za zgodbe o poslanstvu Rima, da širi omiko in kulturo med barbarska ljudstva. Ideje in zgodbe – različne in pogosto celo nasprotujoče si –, ki so temeljile na antiki, so prav zaradi tega imele avtentičnost in avtoriteto.

Čeprav se utegne na prvi pogled zdeti, da je antika za zahodno kulturo monoliten, pasiven in predvsem zelo spoštovan del preteklosti, lahko po razmisleku rečemo, da ni tako. Antika se kaže kot močno fleksibilen element, ki ga je mogoče prosto oblikovati tako, da ustreza trenutnim ideološkim potrebam.⁴¹ To je tudi eden od vzrokov, da je bila pogosto uporabljena za oblikovanje dediščine neke skupine, mesta ali države.

Ključna motivacija za oblikovanje obeh opisanih podob Emone, rimske predhodnice Ljubljane, je torej bila antika, videna kot sila napredka in omike, prinašalec civilizacije. V času poznega 17. in 18. stoletja je emonska dediščina za Ljubljano pomenila poskus pridobitve historične in kulturne kontinuitete iz časov argonavtskega popotovanja. Zgodba o Emoni je dajala takrat še vedno mladi Ljubljani antične korenine, težo, slavo in ugled: ustanovitveni mit, ki je Ljubljano povezal z Argonavti, je bil vreden vsakega sodobnega mesta. Emona kot predhodnica je poudarjala antične – in torej omikane, ugledne, starodavne – korenine tako same Ljubljane kot tudi kulturna in humanistična prizadevanja Ljubljančanov. Druga polovica 20. stoletja je čas, ko je vedenje o Emoni rezultat modernih raziskav, hkrati pa so zgodbe o Emoni že del kolektivnega oziroma družbenega spomina⁴² Ljubljančanov. Motivacija za ponovno ustvarjanje in reinterpretacijo ni bila bistveno drugačna kot v prvem obdobju: pogoste refleksije na to, da ima Ljubljana urbano, kar se tiče komunalne ureditve in infrastrukture malone moderno predhodnico, odsevajo željo v Ljubljani ponovno vzpostaviti zavest o omikanih antičnih koreninah mesta.

Antika pa za Ljubljano in Ljubljančane ni bila pomembna zgolj sama po sebi, ampak je bila antična preteklost v obeh tu obravnavanih primerih uporabljena kot orodje za diferenciacijo med “nami” in “drugimi”. Kot je jasno napisal Schönleben, je bila Ljubljana zaradi argonavtskega mita o njenem izvoru najsta-

⁴⁰ Hingley, 2005, 18 s. s.

⁴¹ Terrenato, 2005, 62.

⁴² Halbwachs, 2001, Van Dyke, Alcock, 2003.

BERNARDA ŽUPANEK

rejše mesto v habsburških dednih deželah.⁴³ V drugi polovici 20. stoletja se je ta opozicija izražala v bolj zastrtih, vendar enako odločnih besedah, po katerih “sodijo naša izkopavanja med najpomembnejše tovrstne najdbe v Jugoslaviji in srednji Evropi”,⁴⁴ “malo je mest, ki se lahko ponašajo z 2000-letno tradicijo, Ljubljana se lahko”, “gre za neprecenljive kulturne vrednote”⁴⁵ itd. Opozicija, izražena v teh formulacijah, je skratka ustvarjala za Ljubljano pomembno različnost, drugačnost, edinstvenost. Antična dediščina je bila uporabljena za potrjevanje drugačnosti, posebne, svojske preteklosti, ki jo je Ljubljana potrebovala.

Skratka, emonska, rimska, antična identiteta Ljubljane je bila v obeh predstavljenih obdobjih aktivno in kontinuirano ustvarjana in potem znova preustvarjana, ko so posamezniki, skupnosti in institucije iskali, spoznavali, reinterpretirali in ponovno ocenjevali pomen preteklosti v razmerah sodobnih družbenih, kulturnih in političnih potreb. Obakrat so si zamislili sebe in svoje someščane⁴⁶ kot dediče antike, kot specifično skupino s posebno kulturno identiteto, in to na različne načine sporočali s teksti, upodobitvami, spomenišskimi prezentacijami in blagovnimi znamkami.

BIBLIOGRAFIJA

ANDERSON, B. (1998): *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*, Studia Humanitatis, Ljubljana.

ASHWORTH, G. J. (1994): “From history to heritage – from heritage to identity. In search of concepts and models”, v: Ashworth, G. J., Larkham P. J., ur., *Building a new heritage. Tourism, culture and identity in new Europe*, Routledge, London, New York, 13–30.

GERO, J., ROOT, D. (1990): “Public presentations and private concerns: archaeology in the pages of National Geographic”, v: Gathercole, P., Lowenthal, D., ur., *The politics of the past*, One world archaeology 12, Unwin Hyman Ltd., London, 19–37.

HALBWACHS, M. (2001): *Kolektivni spomin*, Studia Humanitatis, Ljubljana.

⁴³ Kokole, 2006, 219.

⁴⁴ Plesničar-Gec, Bregant, 1961, 12.

⁴⁵ Kladnik, 1973, 6.

⁴⁶ V smislu kot besedno zvezo postavi in uporablja B. Anderson, 1998.

- HARVEY, D. C. (2001): "Heritage pasts and heritage presents: temporality, meaning and the scope of heritage studies", *International Journal of Heritage Studies*, let. 7, zv. 4, 319–338.
- HINGLEY, R. (2005): *Globalizing Roman Culture. Unity, Diversity and Empire*, Routledge, London, New York.
- JAMESON JR., J. H., EHRENHARD, J. E., FINN, C. A., ur., (2003): *Ancient muses. Archaeology and the arts*, University of Alabama Press, Alabama.
- KLADNIK, D. (1973): "Dvatisočletna tradicija mesta", *Dnevnik*, leto XXII, št. 124, 9. 5. 1973, 6.
- KOKOLE, S. (2006): "Some Seventeenth- and Eighteenth-Century Appropriations and Adaptations of the Myth of the Argonauts in Ljubljana: From Texts to Images", v: Kokole, M., Murovec, B., Šašel Kos, M., Talbot, M., ur., *Mediterranean Myths from Classical Antiquity to the Eighteenth century/Mediteranski miti od antike do 18. stoletja*, Založba ZRC, Ljubljana, 213–255.
- LABADI, S. (2007): "Representations of the nation and cultural diversity in discourses on World Heritage", *Journal of Social Archaeology* 7, 147–170.
- MAKAROVIČ, G. (2001): "Zmajske predstave in njihovi pomeni na Slovenskem", *Traditiones* 30/21, 27–52.
- MCCANN, W. J. (1990): "Volk und Germanentum": the presentation of the past in Nazi Germany", v: Gathercole, P., Lowenthal, D., ur., *The politics of the past*, One world archaeology 12, Unwin Hyman Ltd., London, 74–88.
- MUROVEC, B. (2006): "Graphische Darstellungen der Geschichte Jasons im Lichte der Herausgeber- und Sammeltätigkeit Johann Weichard Valvasors", v: Kokole, M., Murovec, B., Šašel Kos, M., Talbot, M., ur., *Mediterranean Myths from Classical Antiquity to the Eighteenth century/Mediteranski miti od antike do 18. stoletja*, Založba ZRC, Ljubljana, 259–276.
- MUŠIČ, M. (1949): "Poročilo referata za arhitekturo in urbanizem", *Varstvo spomenikov* 3–4, 79–85.
- OTOREPEC, B. (1988): *Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem*, Slovenska matica, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana.
- OTOREPEC, B., JUREČIČ, F. V. (1995): *Zgodovina grba mesta Ljubljane*, Heraldica Slovenica, Ljubljana.
- PLESNIČAR-GEC, L. (1986): "Ohranjanje starih vrednot. O antičnih spomenikih v Ljubljani", *Prešernov koledar*, 66–72.

BERNARDA ŽUPANEK

PLESNIČAR-GEC, L., BREGANT, T. (1961): *Antična Emona v srcu moderne Ljubljane*, zbirka Spomeniški vodniki, Ljubljana.

SAID, E. W. (1995): *Orientalism*, Penguin Books, London.

SMITH, L. (2006): *The uses of heritage*, Routledge, Abingdon, New York.

ŠAŠEL KOS, M. (2006): "A few remarks concerning the archaiologia of Nauportus and Emona: the Argonauts", v: Kokole, M., Murovec, B., Šašel Kos, M., Talbot, M., ur., *Mediterranean Myths from Classical Antiquity to the Eighteenth century/Mediterranski miti od antike do 18. stoletja*, Založba ZRC, Ljubljana, 13–20.

ŠMITEK, Z. (2004): *Mitološko izročilo Slovencev. Svetinje preteklosti*, Študentska založba, Ljubljana.

TERRENATO, N. (2005): "The Deceptive Archetype: Roman Colonialism in Italy and Postcolonial Thought", v: Hurst, H., Owen, S., ur., *Ancient Colonizations. Analogy, Similarity and Difference*, Duckworth, London, 59–72.

VAN DYKE, R. M., ALCOCK, S. E. (2003): "Archaeologies of memory, an introduction", v: Van Dyke, R. M., Alcock, S. E., ur., *Archaeologies of memory*, Blackwell Publishing, Oxford, 1–13.

ZALAR, F. (1973): "Oživljanje krasilne kulture antične kulture", *Dnevnik*, leto XXII, št. 196, 21. 7. 1973, 8.